

Homológ alakzatok a hiány jelentéstanában

Móricz Zsigmond: *Az asszony beszél*

Nem azzal a szándékkal beszélek Móricz Zsigmond e regényéről, hogy felszámoljam az eddigi fenntartásokat, de azzal a reménnyel, hogy néme-lyeket talán mégis sikerül kimozdítani. Az nehezen tagadható, hogy mint az 1955-ös (első) újrakiadás utószava állítja, már-már zavaróan „rugalmas könnyedség árad szét a regény lapjain”, és túlzottan játékos az „ötlet bravúros bonyolítása”. És meglehetősen kiábrándító a cím is, bár kétségtelenül sikerül ráirányítania a figyelmet a regény egyik fontos mozzanatára, a női beszélői pozíció szándékaiban beavatkozó jellegére. Mindemellett úgy vélem, a regényapparátus rendszerének működése viszonylag jó teljesítményre képes a jelentésmezők egybejátszása, sajátos kiterjesztése és relatív kitarthatósága terén. Melyek ezek a jelentésmezők? Mindenekelőtt a válásgatóba beágyazott pénzdinamika hármass jelentéstorlódását érzékeljük a múlt komparatív mozzanataiban, a jelen általános méretű szociális effektusaiban és az egyénekre lebontott családműködési mechanizmusokban. A szituációépítési törekvés családonként kiprovokálja azt a „szörnyű feszültséget, amit az igények magaslata és a jövedelem alacsonyága idéz elő” (MÓRICZ 1955; 210).

A már említett utószó Féja Géának a *Szabadságban* megjelent írásából a *tematikus szinkroniát* emeli ki a fővárosi miliőben játszódó regény kapcsán: „Végre egy regény, amely bepillant abba, *ami ma történik*” (kiemelés az eredetiben, MÓRICZ 1955; 588). Nem könnyű vállalkozás az ilyen (különösen nem egy a *Pesti Napló* hasábjain folytatásokban megjelenő regény esetében), mert a jelenre való irányulás mindenkor kényszerítő erejű elgondolás, hiszen a referenciális megfelelés nevében megszabja az elbeszélés határait, mégpedig a korszakidentitás minél pontosabb kidolgozásának érdekében, azzal a feltétlen megjegyzéssel, hogy azon befogadók számára, akik magukban hordják ennek a bizonyos jelennek a közvetlen ta-

pasztralát, a viszonyító olvasás lehetőségét biztosítja. Azok számára tehát, akik a mához-szólás momentumait a mindennapi tapasztalás terepén „ellenőrizhetik”. A jelenre vonatkoztatottság kiemelt hangsúlyait a konkrét datáláson túl (1933. március 28.) a „ma” határozószós szerkezetek, a „mai világban”, „jaj istenem ezek a mai idők”, „ez a mai élet” folyton ismétlődő előfordulásaiban is felismerni véljük. Egy további vonatkozást is szeretnék jelezni: az aktuális jelent elbeszélő szöveget az is terheli, hogy olyan sajátosságokat, temporális együttlétezési jelentéseket kell teremtenie, amelyek már a potenciális jövő időiségére is utalnak.

Ami távolodóban, az a „régí élet, a régi álmok, a régi stílus...” (MÓRICZ 1955; 171), de még ezek is a beazonosítható módon jelen lévő, kommunikatív emlékezetiség részeként építik az elbeszélést. Nagybirtokosi famíliából való méltóságos asszonyok, alispán-családból származó, a polgári jólét ígéretével induló férfiak egykori életvitele kerül összevetésre mai létviszonyaikkal. Mivel „le kell szállítani az életnívót” (MÓRICZ 1955; 92), a jelen kiüresíti a méltóságosi címeket, már nem ad hozzájuk „méltóságos életet” (MÓRICZ 1955; 202), mindhiába az úri mivolt hangsúlyozása, az egykor volt életstílust csupán külsőleges nyomaiban őrzik a lakásbelső, a berendezési tárgyak látható és tapintható dimenziói. „A kályha ugyan, ahonnan Móricz táncba indul, itt is a történelmi középosztály és a mélyszegénységben élő néprétegek (itt nem a föld népe, hanem a külvárosi prolik világának) dichotómiája, de a *Rokonok*kal ellentétben itt a dzsentrí deklasszálódásának kérdése nem kerül a középpontba. A relatív ínséget a regényben az író a (világválságot elszenvedő ország) polgári létének mindenütt jelenvaló meghatározásává általánosítja” (TVERDOTA 2013; 364). A regényben feltűnő, deklasszálódott nagyvárosi egzisztenciák mindannyian belemerevednek a rang külsőségeinek fenntartására tett pénzügyi erőfeszítéseikbe. És bár valóban nem kerülnek középpontba, ez a belerögzültség alkotja a regény főszereplőinek, akik ízig-vérig a kor emberei, alapvető létkontextusát. Vigh Imre egy dinamikus mozgású újságíró, akinek az élete már csak „kívülről hasonlít a polgárok formáihoz” (MÓRICZ 1955; 223). Mindennapi életét az újságírói szövegtermelés ára, a hírgyártás piacfüggősége határozza meg, és végül a kiszámíthatatlansági paradoxon: a valutásibólási botrány kirobbantását célzó szöveg, amelytől előrejutását várja, és amelybe belebukik (mert a munkahelyét eléri a pénz hatalma), a regény zárlatában közvetve mégis egy jobb pénzkereseti lehetőséghez juttatja.

A „változott viszonyok” (MÓRICZ 1955; 104), amelyek a múlt gazdagságát, nagystílusú építkezési módját iktatják ki, a trianoni történések előtti narratívára való hivatkozás lehetőségeit is megteremtik („Ez még kilenc-

venhatban épült, mikor Magyarország nagy volt és ezeréves”, MÓRICZ 1955; 81), a kontraszthatások történeti dimenzióinak megnyitása ez, de ebben a tematikus viszonylatban a nyitó gesztuson és még egy-két utaláson túlra nemigen történik elmozdulás. Amikor az elbeszélés a jelenkori statisztikai helyzetrajz ürügyén aktivizálja a számszerűsítés narrációs eszközt, szociografikus igyekezettel közöl pontos mutatókat a nagyvárosi nyomornegyedről. A tényszerűség, a megnevezés, a valóság számokra tagolása szinte már túldeterminálja a Magyarországra is kiterjedt válság társadalmi realitását: „Hatszázötvenöt bódé s lakik benne kétezerkétszázhatvan ember, akik közt nyolcszázkilenc gyermek van. Ezerénegyháromezer nyolcötvenöt felnőttre nyolcszázkilenc gyermek esik” (MÓRICZ 1955; 94). Ezen a telepen még a templom is „nyomorstílusban” épült fel, éppúgy mint a hívek bódéi.

Úgy vélem, említést érdemel, hogy a szereplői múltak felvillantását szolgáló heterodiegézises analepszis a párbeszédés szinteken megy végbe. A figuráció alapjává váló, beszéltetős műlthasználat egyfelől a szereplők közvetlen hozzáférhetőségét, másfelől azonban az időperspektívák kiszélesítését szolgálja. A már létező kritikai észrevételek szem előtt tartásával elemezve a regényt, arra a következtetésre jutunk, hogy a dialogikus beszédminőség pszichológiai realitásai erős nyelvi-hangulati hatásokat generálnak, de ebből következik a legtöbb szövegggyengesség is. „Ha száz alak kellett, mind élt és beszélt, és soha egy pillanatig nem kellett várni, hogy melyik mit fog mondani, mert alig várták az alakok, hogy megszólaljanak s vissza kellett őket tartani, hogy ne fecsegjenek feleslegesen” – áll Móricz Zsigmond egyik naplóbejegyzésében (SZILÁGYI 2013; 595).¹ Az alakok verbális korlátozása valóban nem mindig nevezhető sikeresnek, mégis, Móricz ezekben a beszédekben egy olyan diskurzusszférát alapít, amely hatásaiban mintha a *Gazdasági-filozófiai kéziratok* meglátásaival rezonálna: „Ha a pénz az a kötelék, amely engem az emberi élethez köt, amely hozzám köti a társadalmat, amely összeköt engem a természettel és az emberekkel, a pénz nem minden kötelékek köteléke-e. Nem oldhat és köthet-e minden köteléket? Ezért nem ez-e az általános szétválasztó eszköz is?” (MARX 1977; 180). A regény minden törekvésével a „pénz minden kötelékek köteléke” kitétel erősíti, a szétválasztottságokat is megmutatva, az egyik szereplő globalizáló szavaival: „Hát minden csak a pénz. Élet, erkölcs, minden...” (MÓRICZ 1955; 138).

Hogy általános vonatkozásúvá, vagy ahogyan Tverdota György fogalmaz, „mindeniütt jelenvalóvá” erősítse a hiányvonalakat, az elsze-

gényedést, szimultán idő- és térkezelést, párhuzamos szituációs azonosságokat működtet a regény: „Ugyanez idő alatt Véghegyknél is kritikussá vált a helyzet a színházjegyek miatt” (MÓRICZ 1955; 139). Az „ugyan-ez idő alatt” jelzéssel az elágazó jellegű temporális logika kidolgozása zajlik. A szimultán idők elvének érvényesítése és az egyszerre lehetséges dolgok tereinek a megszervezése. Az egyidejű többhelyszínűség nélkülözhetetlennek tűnik a homológ helyzetek megtöbbszöröződésében. De hangsúlyozni kell, hogy mindeközben az idők egymásrakövetkezésének lineáris rendjét sem függeszti fel a regény. Az általános vonatkozású gazdasági tények és a privát megélhetés kulturális dimenziói mind e két temporális konstelláció párhuzamában mutatkoznak meg. Mint ahogyan a magán- és a nyilvános szférák dichotómiája is. Amikor az otthoni és a nyilvános szétválását látjuk, voltaképpen a munka, a pénzszerzés nemi vonatkozású lehetőségtületei kerülnek színre. Minthogy Móriczot ezúttal nemcsak a viszonyok személyekhez, családi konstellációkhoz köthető egyszeri rendje, hanem általánosíthatósága érdekli, a homológiákra való támaszkodás itt is működésbe lép.

A női verbális lázadást az elnyomó normák ellen minden esetben a pénz hiánya váltja ki. S csak ehhez kapcsolódóan a nők háttérbe szorítása, a privát szférába való száműzése, passzivitásra való kárhozatása. A férfi és a női szféra elkülönítése a pénzszerzési lehetőséget illetően a férfi másságának behozhatatlan előnyét teszi kifejezhetővé. Lányainak és önmagának a pénzkereseti szférából való teljes kivonását az anya beszéde valószínűsíti meg:

„– Persze, ha fiúk volnátok, – mondta – az más lenne.

– Miért, mama?

– Már ilyen nagy fiúk tudnak pénzt szerezni. [...] De hát lányok vagytok. Tehetetlenek, mint én... Igazán a nők, azok csak arra születtek a világra, hogy mindenki kizsákmányolja őket...” (MÓRICZ 1955; 65).

A kritikai vetület női megfogalmazása egy másik szöveghelyen így hangzik: „Egy nőnek úgy sincs egyebe, csak ha ékszereit, ruháit s az urának a szerelmét mutathatja meg a világnak” (MÓRICZ 1955; 79). A fiatal nő lehetőségei valóban minimálisak, és a tudati beállítódásában a szégyen dominál: „halálosan szégyellte magát, hogy felnőtt lány létére egy fillért nem tud hazahozni... Nem is tud rá gondolni, hogy lehetne” (MÓRICZ 1955; 65). Végeredményben tehát nem meglepő, hogy a test és a nemiség problémája leginkább a saját test áruba bocsátásának lehetőségével lép be ebbe a léttörténetbe, és a regény más történeteibe is. Nemcsak a nő családon belüli alárendelődését, hanem a női felszabadulás bizonytalanságait, a női önbecsülés kisebbségi reflexeit is látjuk: „sok alkalom lett

volna ellentmondásra, de ő az első perctől fogva annyira alatta érezte magát szellemileg s valóban erkölcsileg is az urának, hogy eddig mindig szótlanul tűrte el a kritikát és a leckéztető megrovást” (MÓRICZ 1955; 136).

A dialógusok valamiképpen individuálják a szereplőket, de végül a homológiás poétika formálja „egyszabású”-vá a regényben a típusokba sorolt szegényekről szalontársalgó női társaságot. Ebből a megoldásból az általánosított nőiség egy másik arculata bontakozik ki: „Ezek az asszonyok olyan egyformák voltak, bár külsőleg különböztek... Ruhájuk is meglehetősen más színű volt és más szabású és neki mégis úgy tetszett, hogy nem lehetne megkülönböztetni, mikor ki mit mond. De még őket magukat sem lehetne szétválogatni” (MÓRICZ 1955; 87). Az, hogy az egyedekre való szétválaszthatatlanság a külső különbözőségük ellenére is jellemzi a női szereplőket, a körülmények homologizáló hatására utal. Ezek a nők főként mondandójukban elválaszthatatlanok, és egyfajta monologikus modell előállításában ragadják meg a jelen idejének szerepét. Azért lényeges reláció ez, mert ezek a figurák, együttes erejüknél fogva, kilép(het)nek a női tapasztalat szigorúan magánjellegű szférájából: „fontos, nagy dolgokkal foglalkoznak. Ezek nem ülnek a négy fal közt. Ezek kint vannak az életben, mint a férfiak” (MÓRICZ 1955; 94). A hasonlati vonatkozás azonban nem mélyreható. Mintha kimozdítanák a patriachális viszonyrendszerek alapszabályait, a hagyományos családmódelben érvényes nemi szerepeket, de ez csak a nőkhöz hagyományosan hozzáköthető jótékonyági szerepkör felvállalását és gyakorlását jelenti. A jótékonytságot a mórliczi kifejezésrend úgy írja le, mint e női sorsok pusztán dekoratív tartozékát. Ezek az asszonyok „saját nehéz életüket ilyen munkával díszítik” (MÓRICZ 1955; 94), és a férfi sorsmetaforaként való felfogásával mégis a nő alávetettségét, a férfitól való teljes függőségét mintázzák: „A mi sorsunk a férj...” (MÓRICZ 1955; 169). Az is jellemző, hogy Ilonka, akinek a tudatában megformálódnak ezek a „nemes és szép dolgokat” feltáró asszonyok, a férjeiktől szenzációs közlések tekintetében „még többet vár” (MÓRICZ 1955; 95).

Az egyes nők hozzáállása a saját helyzetükhöz eléggé ambivalens, és helyenként egyértelműen tükrözi a hatalomnak a pénzhez való természetes hozzárendelését. A dialogikus prezentáció a pénz által legitimált hatalom elfogadását mutatja be: „Ha parancsol, legyen pénze. Akinek nincs pénze, ne parancsoljon...” (MÓRICZ 1955; 61). A férj viselkedési jellemzői anyagi állapotából következnek: „legalább nem szekíroz. A férj, ha pénzt ad, akkor azt hiszi, joga van követelni” (MÓRICZ 1955; 47). A hatalom forrásának a megjelölése a fordított viszonylatban is hasonló módon történik, a férfiautoritás a pénzzel együtt veszik el, ahol a nő rendelkezik

pénzzel, ott át is veszi a „parancsnokságot, a tábornok olyan kicsi, mint a kutyamosó” (MÓRICZ 1955; 68). Az egyszerű megfordítás azt jelzi, a női figura nem más természetű, csupán más helyzetű lény. A kispolgári szinten élő pesti értelmiségi a női viselkedési szabadságmintákat is pénzügyi keretekben helyezi el: „Így csak egy nagyon gazdag nőnek szabad nevetni” (MÓRICZ 1955; 204).

Némely nők eljutnak addig, hogy a beszéd szintjén kísérlejenek meg valamennyit visszanyerni a szabadságukból és önrendelkezésükből. Ellenáll megszólalásaikból látszik, hogy leginkább a pénzkérdésen keresztül közelítik meg önmagukat, saját helyüket a világban és a hímnemű másikkal való viszonyukat is. Olyan interakcionális szerkezetek épülnek be a regénybe, amelyek bármilyen személyes ügyben, bármilyen tematikus alapon bontakoznak is ki, minden esetben ráterelik a szót a pénz, főként a pénzhiány vonatkozásaira. A kölcsönholmik az élelmezéstől a ruhaneműig a pénzhiány megérzékítését illetően terelődnek egyazon diskurzusba a vágyott dolgoktól való eltávolítottsággal, „a spórolnunk kell” anyai figyelmeztetéssel, vagy az egyik apafigurában megszólaló „államrezonnal” a pazarlást illetően.

Az említett újrakiadás utószava figyelemre méltóan jól érzékeli a szövegszervezési technikák és a feldolgozott téma termékeny diszharmóniáját: a regény „a felszínen pergő, fordulatos, olykor szinte kacagtató események mögött társadalmi kataklizmát tár fel. A négy ingyenjegy bohózati ötlete a gazdasági válságtól feldúlt fővárosi élet, a süllyedő és szét hulló »középosztály« tragikomédiájává mélyül” (MÓRICZ 1955; 588). Olyan életviszonyok bontakoznak ki a széttartónak tűnő formai-tematikai elképzelés révén, amelyeket a holnapvárás mozzanatai határoznak meg, állandóan ott van a jövő réme, az anyagi, életstílusbeli romlás, de leginkább a biztonságérzet hiánya („Még azt sem bánám, ha egy ilyen parányi fizetésben kell tengődni, de tessék elhinni, hogy semmi sem biztos. Ebben az életben semmi biztos nincs” (MÓRICZ 1955; 233), azt jelezve, hogy a jövő felé való nyitás csak a szorongás és a félelem perspektíváiban lehetséges, a hangulatoldás eszköztárában itt is benne van a nevetés mint a családműködési modell tartozéka. Jól kirajzolódik az elvágódási attitűd, mindenki az éppen aktuális helyzetén túlra vágyik, arra, hogy egyszer majd „megnyíl a világ”. Nem konkrét helyként azonosítódik ez a másol, csak valamiféle biztos nyitottságként. A világ megnyílására várakozva a külsőségek színpadias megrendezése, a látszatok fenntartása köti le az energiákat. Szilágyi Zsófia szerint „ami *Az asszony beleszól* egyik legfőbb értékét adja, az a színházjegy körül forgó hősök, a színházba igyekvő bérházlakók életének színjátékszerűsége” (SZILÁGYI 2013;

597). Abból a perspektívából, amelyből most tekintünk a regényre, az is látszik, hogy ez a színjátékszerűség is csak természetes függvénye annak a létmozgásnak, amelyben megmutatkozik a pénz hatalmának „a kultúra egyetlen más tényezőjével sem összehasonlítható kiterjedtsége – ami egyformán jogosan hordozza az élet legellentétebb tendenciáit: a kultúra tisztán formális energiája összesűrűsödésnek tűnik, amely tetszés szerint bármely tartalommal kapcsolatban működésbe léphet, hogy azt saját tendenciájának megfelelően fokozza, és egyre tisztábban fejezze ki” (SIMMEL 1973; 129). A jelen elemzés nézőpontjából a regénynek az a törekvése a legfigyelemreméltóbb, amely éppen a pénz hatalmának a kultúra egyetlen más tényezőjével sem összehasonlítható kiterjedtségét beszéli el. És azon képességét, hogy egységesítően jelen lévő viszonylatként hogyan áll mégis a differenciálódás szolgálatába.

Az sem mellékes, hogy a narráció mintegy kivonja a színházi előadást az áruk rendszeréből az ingyenyjegyek motivikus működtetésének mozzanatával. Ezek szerint a színházba igyekvők cselekvési szabadsága nem is a művészet áru mivoltától függ. Így a regény arról is beszél, hogy egy konkrét kulturális fogyasztás (színházlátogatás) társadalmi és kulturális feltételezettsége olyan viselkedési hagyománymezőbe illeszkedik, amelynek széles körű költségvonzatai vannak. Hogy nem is a művészet árujellegére kell figyelniük, inkább a kulturális szokásrendek és gondolatműködési modellek homológ mivoltára.

A szereplők vidéki származása révén a vidék történetei, a vidék és a főváros viszonyai is tükröződnek a pesti milióban, ahol a városlakók negyedszázalékos *ínségadót* fizetnek, s ahol minden árunak minősül, hiszen mindenki el akarja adni mindenét, amije csak van. A pénzszerzési célú áruba bocsátás totalizáló karakterű, kiterjed a ház lakóinak erejére, bútorára, sőt a testére is. Rengeteg banális szituáció létesül, s a különféle, de egyvalamire vonatkozó történetek és helyzetek mögött ugyanazt a vágyat ismerjük fel: a pénzszerzés vágyát. Ez a vágy ugyanabból az ihletből táplálkozik, a végcél azonos, voltaképpen egy színházi este lehetőségének a megteremtése, művészeti vagy éppen társadalmi eseményként. Mindenekelőtt le kell szögezniük, hogy ez a roppant mozgás, amelyet a négy elsőrangú zsölygye elindított, „amikor egész délután folytatta furcsa lelkibékékbontó munkáját” (MÓRICZ 1955; 125) széles körű összefüggérendszerbe helyezi a léhelyzeteket, a családi viszonylatokat, és pontosan azt mutatja ki, hogy a pénz „mint az érték exisztáló és tevékenykedő fogalma minden dolgot összekever, összecerél, ezért minden dolgok általános összekeverése és összecerélése, tehát a visszájára fordított világ minden természetes és emberi minőségek összekeverése és összecerélése” (MARX 1977; 182).

Miközben a pénz „visszájára fordító hatalom”-ként való értelmezése végigvonul a regényen, az általánosító hangsúlyok felerősítése sorozatosági megoldásokkal történik: „Felajánlottam Gizi néninek. Ő felajánlotta Schultheisz tanácsoséknak... Ők felajánlották iksznek és ipszilonnak s szépen visszakerült a körforgásból... [...] Vegye tudomásul, hogy ma Budapesten mi vagyunk az egyetlen, aki négy darab ingyenjeggyel képesek vagyunk elmenni a színházba. Mi?” (MÓRICZ 1955; 75–76). A felajánlott ingyenjegyekre való egymásnak megfelelő, egybehangzó reakciók ismételten fordulnak elő. Így a leegyszerűsítés formanyelve a viselkedések és a gondolkodási reflexek azonosságát hozza előtérbe. Móricz a családi pénzügyi számítgatásokat a homológiák jelentésszervező hálójában, az ismétlésségek nyitott sorozatában figyeli meg. Mintha azt kívánná láttatni, hogy „sok ember életét kitöltik az ilyen meghatározások, mérlegelek, számítások, a minőségi értékek mennyiségekre való redukálása. A pénzbeli becslések elterjedésével – ami arra tanított meg, hogy minden értéket, egészen a filléres különbségekig meghatározzunk és megállapítsunk – feltétlenül sokkal pontosabbakká, határozottabban elhatárolttá váltak az élet tartalmai” (SIMMEL 1973; 136). A cél valami koherens egységesítési tendencia kibontakoztatása az általános pénzhiány mentén. „Gyalog nem mehetünk a Vígszínházig, mert akkor tönkre megy a báli cipőnk, csak az az egy van. Ha a villamost számítom, ruhatárt, kapupénzt akkor is felmegy: villamos háromszor huszonnégy, az hetvenkettő, vissza hetvenkettő, az egynegyvennégy, kapupénz tíz, az egyötvennégy, három darab a ruhatárban kilencven” (MÓRICZ 1955; 43). Az előbbi felsoroláshoz mássutt hozzá jön még „a színházi lap borraivalóval, egy pengő, de legalább ötven fillér. A lányoknak egy kis cukor, egy pengő, az már hétötven...” (MÓRICZ 1955; 46). Egy, a fokozott jelentéshez a felsorolás eszközét érvényesítő kiterjesztésből is idéznék: „Annyira nincs kereset, hogy az emberek nem tudnak fillérhez jutni. Építészek, ügyvédek, orvosok járnak a fővárosi népkonyhára. Nagy dolog kérem. Banktisztviselők százával kénytelenek igénybevenni az intelligens konyhát a Dohány utcában. Több mint száz-ezer érettségizett ember van Budapesten. Hogy lehet ennyi intelligenciát ellátni ennek a tönkretett kis országnak egy városban?” (MÓRICZ 1955; 228). Az analóg sorozatok példájaként a mosónőnek a nyomorúságos kereseti viszonyokat tükröző beszédéből is idézzünk néhány mondatot: „most jövök a szerelőtől, hazavittem neki a ruhát még tegnap, nincs azoknak egy vasuk se. Se annak, se a lakatosnak, szombatig nem tudnak adni semmit. Se a hivatalnokék, elsejéig egy fillért nem látok egytül se. A tanár úr is itt a sarokba, csak felveszi az inget, jöjjenek elsején, nem tudom elsején is miből fog fizetni, semmi állása...” (MÓRICZ 1955; 179).

A szöveg pénzhiányos szerveződésének következtében a jegyek egy eredménytelen körbejárással valóban visszakерülnek az eredeti felajánlóhoz. Az ugyanoda-érkezéssel mélyítik ugyan a kilátástalanságot, de közben már felkeltik a vágyat, és mindenkit pénzszerzésre aktivizálnak. A pénzszerzési akciókat egyenkénti bemutatásban látjuk, az események várákozásra állítják be a szereplőket és az olvasót is. Az egyik történet felváltja a hozzá hasonló másikat, valamiféle mechanikusan monoton ütemben, de mindig hozzáadott jelentésekkel. Az elbeszélés az ismétlés kényszerére van kárhozthatva. Az egyik várákozás temporalitását a másik várákozás előkészítése tölti ki. A köztes jelentések láncolatát, az egymással kereszteződő történetek sorát színről színre haladva bontakoztatja ki az elbeszélés. Amikorra némelyek, különböző eszközökkel megszerzik a színházhoz szükséges pénzt, kiderül, hogy a színházjegyek már visszakерültek az első felajánlóhoz, és teljesen új értelmet nyernek a pénzszerzésre irányuló, nem mindig kifogástalan tettek. Vannak olyanok is, akik megpróbálják megfordítani a szituációt. A helyzetnek ebben az átfordulásában használt homológ alakzatokkal az azonos, vagy nagyon hasonló mozzanatokkal megint az egyöntetűség komikus színezete domborodik ki.

Kiadás

MÓRICZ Zsigmond (1955): *Az asszony beleszól. Rab oroszlán*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

Irodalom

MARX, Karl (1977): *Pénz = Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 176–183.

SIMMEL, Georg (1973): *A pénz filozófiája = Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 33–178.

SZILÁGYI Zsófia (2013): *Móricz Zsigmond*. Kalligram, Pozsony

TVERDOTA György (2013): „Áldott ínség: magyar élet”. Az ínség móriczi gazdaságtana. *Jelenkor*, 4. 361–366.